

Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder 1895

Udgivne af
O. Nielsen
Dr. phil., Arkivar

Denne afskrift er foretaget af Karen Lindholdt i 2009.

Sale Sogn

Sale Sogn grænser mod Nord til Ejsing Sogn, hvorfra det skilles ved Skaansø, md Øst til Estvad og Sevel S., mod Syd til Ryde S. og mod Vest til Ejsing S. Kirkens Afstand fra Holstebro er 2 ½ Mil. Sognets Fladeindhold er 6488 Tdr. L. med 305½ Tdr. Htkr.

Jorderne er for en Del bakkede. Nord for Sale findes Guldfæl Bakker, der have Navn af en Lavning, der hedder Guldfæl, i hvilket Endelsen fæl betyder Vadested. Mod Vest og Syd findes gode, sandmuldede Marker, den nordlige Del er mere sandet, og mod Øst og Nord findes en større Hede, hvori der i Skællet mod Ejsing Sogn ligger den lille Sø Skaansø. I Sognets nordøstlige Del er Bjørnkjærmose, noget af Hvidmose, der ellers hører til Ejsing S., Stokholmose og Agersbjergmose.

3 Skoler, 1 Andelsmejeri. Ialt i Sognet 92 Gaarde og 129 Huse med 1513 Indbyggere (1880: 1253, 1860: 949, 1840: 819, 1801: 536).

Sale, der udtales Sål og hele Middelalderen skreves Salæ, der er Flertal af Ordet Sal, der egentlig betyder Bolig, men særlig synes at have Betydning af Gudernes Bolig. Saaledes var i Sverig Upsala (det høje Sale) et særlig bekendt Tempel og i det gamle Kvad Völuspá kaldes Midgaard og Gimle Sale; Vølven synger: "Sal ser hun stande, fagrere end Sol, takt med Guld, i Gimle". Næved Sale ligger Aale, der ogsaa er en Flertalsform og ikke synes at kunne være det Ord Aal, der betyder en Rende; rigtignok er her Bækken Aalbæk, men den har vel Navn efter Byen og ikke Byen efter saa lille et Vandløb. Aal betyder ogsaa Gudehus, gothisk alhs, saa der kan være megen Sandsynlighed for, at Sale med det nærliggende Aale og Hasselholt, der betyder en haslet Holt eller indhegnet Skov, har været et Sted af Betydning.

1638 nævnes af Høje paa Sale Mark: Raahøj, Hummelhøj, Skallehøje, Thorhøj, Pindhøj foruden flere smaa Høje uden Navn, og af Bjerge Gjelbjerg, Essingbjerge, Sandsbak, Tranbak, Aggesbjerg; de 3 sidste i Bonig Hede nordligst i Sognet; om Essingbjerg "siges af nogle gamle Folk, at skal være hørr nogen klinkende Lyd og Klang undertiden"; desuden Dronnings Dal; paa Aale Mark Blakshøj, Tuehøj; paa Agerbæk Mark Markskjelhøj; paa Svenstrup Mark var Kombak og Enebærbak; paa Hasselholt Mark Mølbjerg; ved Ubitsø Tykildsbjerg. Nu findes kun faa Høje: Blakshøj paa Aale Mark og 2 mindre sønden for Kirken.

1638 nævnes Søerne Skallesø, Skaanesø og Egersø og en Bæk, der løber gennem Aale By og kommer fra Raaeng, ved Aale Aalbæk, ved Nold Davsensbæk og Stampgrob, ved Buskov Graabæk, ved Ubitsø Raahavbæk.

Præsten i Sale Hr. Las Tygesen giver 1683 bagi Opmaalingsprotokolen en Del Oplysninger om Sognet paa hans Tid:

"En god Del af Sognets Indbyggere befindes at være geraadne udi stor Armod, mange aldeles udi Ruin og Ødelæggelse, thi her ej alene er meget ganske øde, men flux mere laver til at blive, saa at man fast hver Morgen maa tvivle, om den og den Gaard endnu er besat eller forladt, ja her findes endog den hele Gaard, som 22 Aar ikke har været besat og nu er ganske sædløs, dog ikke endnu af Husbonden forladt, men han selv hidindtil har udredet Skatterne med stor Besværing og ringe Vederlag af Ejendommen, ventende maaske Tid efter anden Forandring. Aarsagen til saa stor Nedring og ringe Tilstand synes at have været, at Godset udi Jordebøger højere har været taxeret, end Ejendommen har kunnet taale.

"Efter god Gøde tages her i Sognet gemenlig overalt og ingensteds mere end 4 Kærve, nemlig Byg 1, Rug 2, Foring-Rug eller Havre (hvor Jorden giver Havre hellere end Rug), gode eller ringe efter Vejrligets Maade, dog hvor saa mange Bæster er, at det dertil behøves, bruges den sidste Kærv sjelden til andet end Foring. Efter ringe Gøde, som paa de fleste Steder sker, tages ligesaa mange Kærv, dog alle ringere, eftersom her ikke findes som ved Fjord- eller Havbredden Tang eller andet deslige til Gøden at behjælpe. Uden Gøde første Omgang, som vi kalde Halmfald, brydes Jorden med Boghvede og derefter avles to middelmaadige Forings Kærve og Jorden hviler et Aar des længere. Uden Gøde anden Omgang tages 1 Kærv Boghvede eller Havre, hviler 2 Aar des længere. Uden Gøde tredie Omgang giver Jorden intet, men vil hvile ved 8. Aars Tægt 10 eller 18 eller 26 Aar.

"En trofast Mand med Ed bekræfter, at han et Aar efter 11 Skp. Sæd ikkun har avlet 11 Kærve og et andet Aar efter 10 Skp. Ikkun 9 Kærve".

I Kirkebogen findes fra samme Tid følgende Optegnelser om Dødsfald:

18. Juli 1674 blev Peder Skrædder i Sal ihjelslagen af Lynild paa sin Eng. 1675 døde: Paa Taksigelsesfest bleve begravede tvende Dannemænd Niels Bendsen i Svenstrup og Jens Jepsen i Sale, som begge døde Søndagnatten tilforn efter kristelig Forberedelse og Afsked. Niels Christensen i Nør Bjert, 10 Aar gammel, et meget smukt og flittigt Barn til at lære Børnelærdommen, men ihjelslagen, af Mads Andersens Søn, af samme Alder, paa Marken. Anna Jensdatter, Christen Gueroms Hustru, som henad 2 Aar havde været beængstet med urolige Tanker, dog ved Trøstens Kraft bevaret fra Selvmord, omsider naaede sit længe ønskede Maal, en rolig og salig Afsked, 80 Aar gl. Niels Mortensen i Vester Skovlæng, en oprigtig, trofast og vedvillig Dannemand.

1676: Jep Smed i Bjerte, en god gudfrygtig Dannemand, som var kyndig i bibelske Historier, 70 Aar. Gundele Sørensdatter i Hasselholt, som havde opammet velb. Jens Sehested paa Rydhav. Bertil Thomsen i Aal, en gammel Dannemand, tilforn rig, nu fattig og elendig, 88 Aar.

1677: Jens Paaskesøn i Sønder Bjerte, en gammel Dannemand, som efter Velstand geraadede i største Armod, 69 Aar. Maren Christensdatter, en fattig Kvinde i Sal, som kaldtes tolle Maren, havde tjent i Præstegaarden, 73 Aar.

1688 døde Anne Albretsdatter, de Felders Moder i Hasselholt Gaard, en meget ærbar Dannekvinde, 80 Aar gl.(1682 nævnes Thomas Feld i Hasselholt Gaard, 1727 Chr. Feld sammesteds.)

1689 døde Jens Christensen i Hasselholt Gaard, 38 Aar gl., en fornemme duelig ung Mand.

1763 Aftenen før Nyaarsaften druknede Degnen Hans Braad og Mads Christensen af Bjært i Lundvad, da de agtede at køre til Skive, men Vognen blev formedelst Højvande og Drivis og haardt blæsende Vejrlig omkastet og de begge omkom i Vandet, dog blev Bæsterne skilte fra Vognen, som stod omvæltet i Vadet, og saaledes reddede.

1771 døde Jens Conradsen, en Gaardmand af Bjært, som var bleven skudt af Fogden Liebman paa Rydhave i det ene Ben ved sit Tyveri nedenfor Kornløftet, hvoraf han og omsider døde, blev nedsat i en aaben Grav og efter 10 Dages Forløb paa Hr. Amtmand Albertins Resolution kastet Muld paa.

1771 døde Anders Højgaard af Bjært, som i urolige og fortvivlede Tanker skød sig selv ihjel i sin Smedie, hvor han stod Lig i 14 Dage, indtil han efter Amtmandens Resolution blev dog kastet Muld paa d. 15. Nov. Han havde været i sin Tid en meget verdslig klog og forstandig Mand, men tillige hengiven til Eder og Bander, Overmod og Paastaaenhed, havde en god bogstavelig Kundskab i Skriften, men levede ikke derefter, hvorover han ventelig justo dei judicio (ved Guds retfærdige Dom) fik saa slet et Endeligt. Han havde og nogen Tid tilforn gjort Lovens Ed i en Sag, hans Søn angaaende, som var greben for Tyveri paa Rydhave, hvilket var til dels Aarsag i hans urolige Tanker, fordi han, saa vidt man slutter, havde svoret falskeligen.

I Sognet findes:

Sevelsted, 3 Gaarde, deraf 1 med 5 Tdr. Htkr., og 1 Hus. Her var 1683 1 Gaard med 2 Bønder; paa Marken nævnes Tosmose og Ræveholt. Udtalen er Söwlste, skrives 1489 Søffweltwedt (læs Söwltved) og var da en øde Gaard. Endelsen er altsaa Tved, der betyder en Landtunge, og Marken danner ogsaa en Halvø, der fra Heden østen for gaar mod Vest, omgivet af Eng og Kær, der i en fjern Fortid have staaet under Vand, hvilket navnlig er tydeligt sønden for Sevelsted. Sevel har her samme Betydning som Sevel By og Sogn, og maa oprindeligt være Sø-Vedel, Vadestedet mellem Søerne. Dette Navn er altsaa saa gammelt, at det hidrører fra den Tid, her var Sø, ligesom Kilsmark i Bordbjerg Sogn synes at være fra den Tid, da Bordbjerg Sø var en Gren af Limfjorden.

Vinderup Hovgaard, 8½ Tdr. Htkr., Vinderup Station, Gæstgivergaard og 24 Huse, Vejrømølle. Fra 1895 Folketingsvalgsted. Vinderupgaard havde tidligere c.

14 Tdr. Htkr. Nordvest for Gaarden findes et Voldsted af Størrelse som en Kæmpehøj, der kaldes Vinderup Vold, hvorpaa der ikke kan have staaet større Bygning end et Taarn. (I Vinderup er opført et Menighedshus, der blev indviet 1. Dec. 1894. Det er fælles for alle Samfund indenfor Folkekirken og er et smukt Vidnesbyrd om en i vore Dage sjelden religiøs Fordragelighed.)

Vinderup nævnes første Gang 1274, da Fru Lucia skødede Johannes Kalf, fordum Marsk, sin Gaard "Windorp", med al dens Tilliggende, paa den Betingelse, at han og hans Arvinger skulde forsyne Stubber Kloster og alle Kirker i Ginding og Hjerm Herreder med Vin og Brød, bekoste hvert Aar hendes Sjælemesse og hver Uge en Messe for fromme Afdøde. Joh. Kalf nævnes som Marsk 1260-67, men 1272 som fordum Marsk. Hans Hustru Cecilie Nielsdatter, der var Enke 1304, var fra Skaane og døde 1318. Man kunne være berettiget til at formode, at den Ingerd Jensdatter, som nævnes under Landting og var gift med Grev Albert Albertsen, var Joh. Kalfs Datter, da hun skænkede Gods til Sale Kirke og altsaa maa antages at have boet i Sognet. Endnu mere sandsynligt bliver dette ved den Omstændighed, at der i de mange Privilegier, der udstædes i Kristoffer den Andens Tid til Fru Else Pedersdatter, Enke efter Albert Albertsens Broder, den mægtige Marsk Ludvig Albertsen, nævnes en Gaard "Vinderiis" i Forbindelse med Forlening af Hjerm Herred. Disse Breve findes kun hos Arild Hvitfeldt, hvis Navne ofte er fejlskrevne, og det maa antages, at Vinderiis er læst for Vinderup, saa meget mere som der ikke findes nogen Gaard af Navnet Vinderiis. Disse Breve ere udstædte 1328 af den sønderjydske Kong Valdemar, 1329 af Grev Gert og Grev Johan og 1330 af Kong Kristoffer. Da Albert Albertsen i nogle af Brevene ogsaa nævnes som delagtig i Privilegierne, har han maaske ogsaa haft Ret til Vinderup, men i alle Tilfælde er hans Broders Enke kommen i Besiddelse deraf.

1422 nævnes som Tingsvidne Hemming Friis af Vinderup, Væbner, og Gaarden maa siden have tilhørt Eske Friis, thi dennes Datter Mette, der var gift med den sorte Oluf Nielsen til Fovsing Hovgaard, kaldes af "Vinnerup".

Vinderup var siden en Bondegaard; saaledes nævnes 1510 en Bonde Peder Christensen i Vinderup. Malte Sehested til Rydhave har ved Midten af det 17. Aarh. oprettet Vinderup til en Ladegaard under Rydhave; hans Enke Fru Margrete Reedz skriver nemlig: "Vinderup Hovedgaard dvs. Hovgaard, som nogen Tid for dens Bekvemmeligheds Skyld af min sal. Mand og mig efter hans dødelige Afgang er brugt under Rydhave". At Vinderup før den Tid længe havde været en Bondegaard, ses ogsaa deraf, at Præsten 1690 klagede over, at Tienden var tabt af denne og en Gaard i Bjerte, hvis Jorder vare lagte ind under Rydhave, og at Vinderup endnu 1655 havde været beboet af Bønder og ofret og tiendet bedst af alle. 1615 solgtes Vinderup, der da var 2 Gaarde eller besades af 2 Bønder, af Palle Rosenkantz til Klavs Maltesen Sehesteds Enke, Fru Anna Lykke.

I Markbogen for 1683 skrives om Vinderup: Vinderup Mark og Ejendom er 13 Aars Tægter, som kan faas uden Gøde, og er Jorden af tynd Sæd og ond Jord, som vil have lang Hvile, om det skal give Korn: 1) Langholm, 2) Store Mølager, 3) nogle Agre af Store Mølager og Lille Mølager, 4) Skjelhøj, 5) nogle Agre af Skjelhøj saa og Cortesagre, 6) Cortesholt, Corteshale, Gimering, 8 Agre af Stuberager, 7) Stuberager, 8) Brotoft og noget af Korsbjerg, 9) det øvrige af

Korsbjerg, 10) Langager, 11) Stakketager, Hvedstedtoft, Voldtoft, 4 Agre paa Vandsted, 12) Vandstedagre, 13) Galetoft og Abildholstoft. Vinderup Engdele ere liggende runden omkring Marken, saa Vandene af en Aagang, som der omkring løber, naar Vandflod og Regn kommer, opvoxe og Engene overskylle, og er bløde Enge, saa de derfor ere besværlige, at bjerge.

Siden var Gaarden udforpagtet. Saaledes nævnes blandt Forpagtere 1699 og senere Niels Hansen Rafn, gift med Marie Sofie Mavors, der døde 1702. Hans Søster var vel den Inger Hansdatter Ravn af Sale, der døde 1730, 84 Aar gammel. 1716 døde paa Vinderup Anne Marie Mavors, sal. Hr. Hans Raas af Ulborg, 54 Aar; 1714 var Jakob Bilsø Forpagter. 2. Sept. 1763 blev paa Vinderup Raadmand Olufsen i Viborg viet til Jomfru Gertrud Marie Lund. 19. Marts 1799 blev Forpagter Henrik Høegh begravet, 70 Aar; hans Hustru Anne Sørensdatter Fisher døde 1787, 96 Aar gammel; hun var altsaa 38 Aar ældre end sin Mand. Da Gaarden 1777 blev udbudt til Forpagtning, kunde der faas 23-24 Tdr. Rug, 8-9 Tdr. Byg, 8-10 Tdr. Havre, fodres og græsses 50 Stude, 6 Køer, 6 Heste, 60 Faar. Sale Kongetiende hørte derunder og Bønderne gjorde Hoveri. I September 1805 sattes Gaarden uden Gods til Avktion og enten den Gang eller lidt senere købtes den af N. L. Boserup, der havde været Forvalter paa Rydhave. Han købte senere Stubbergaard og døde 1841, hvorpaa Gaarden købtes af Hans Ditlev Fabricius fra Bramminge, efter hvis Død c. 1870 hans Søn havde den nogle Aar. Senere overtoges Gaarden som ufyldestgjort Pant af Frøknerne Petersen.

En Del af Gaardens Jorder ere udparcellerede, idet Vinderup Station og de mange Ejendomme derved ere opførte paa dens Mark.

Stokholm, 11 Huse.

Aaleskov, 3 Gaarde, 10 Huse. I et Tingsvidne 1696 omtales Foldeng vesten Marbjerg i Aale Krat.

Hasselholt, 14 Gaarde, 7 Huse, Skole. Hasselholtgaard har i sin Tid været en Herregaard. Niels Krabbe til Vejerslevgaard paa Mors stod 12. Marts 1489 paa Ginding Herredsting og gjorde Lavhævd paa Hasselholtgaard med dens Enemærker østen, sønden, vesten og norden ind til Gaarden, baade Tofter og Enge, ligesom den Lund ved Gaarden i Enemærket og Enemærkes Kjær, hvilket havde ligget til Gaarden fra Arilds Tid, desuden indværgede han til Gaarden hvert femte Græs (altsaa 1/5 af Fællesjorden) over al Hasselholt og Aale Mark, 2 Gaarde i Hasselholt By og 2 Gaarde i Aale, der gensidig havde Jorder i begge Byers Marker, en øde Gaard kaldet Søveltved, et øde Byggested østen ved den sønderste Gaard i Aale, et øde Byggested norden ved Aale, Havris Mark og en Jord i Aale Mark, der kaldes "Brentzhee", hvortil ingen uden de Ejere i Aale og Hasselholt havde Ret.

Dette Gods var tilfaldet hans Hustru Kirstine Bosdatter og hendes Søster Karine i ret Arv efter Fru Gunner Bosdatter af Hasselholtgaard, og flere af deres Forfædre havde haft det i Haand og rolig Hævd. Denne Fru Gunner Bosdatter kan ikke godt være andre end Enken efter Ridder Erland Kalf; hun nævnes 1411; hendes Fader Bo Høg ejede i Valdemar Atterdags Tid Fjandhus i Sønder Nissum Sogn og Aabjerg i Vedersø Sogn, saa hun maa have været

meget gammel, da hun døde; Niels Krabbes Svigerfader var hendes Brodersøn, men det er muligt, at denne har haft Hasselholt, førend Døtrene fik den.

I øvrigt ejede Palle Juel til Øgelstrup 2 Gaarde i Hasselholt By, som han skødede til Dueholm Kloster, men som Klosteret igen afhændede 1454 til Hr. Niels Eriksen til Tim.

1683 var Hasselholt 7 Gaarde; af Marker nævnes da Herstop, Torpvar, Sandbjerg, Girkjær, Harhøj, Pugkjær, Mølbjerg, Galbjerg, Stokagre.

Aale, (udtales ol) med Vejrmølle, 12 Gaarde, af hvilke 3 kaldes Damsgaard, Nørregaard og Østergaard, og 25 Huse. 1683 11 Gaarde, 4 Bol og 4 Huse; af Marker nævnes da Angermed, Nap, Birkkjær, Myrbjerg, Oxholm, Blaxhøj, Tostoft, Jeps Mose, Galsbjerg, Lushøj, Faringbæk, Labskjær, Tudsbjerg, Nygaards Toft, Mølbjerg, Solbred, Hyllenkjær, Tagflod, Hverremose, Lemose. Udmarken kaldes Skovjord.

Sale med Skole og Præstegaard, 11 Gaarde, af hvilke de 2 have hver 5½ Tdr. Htkr., 2 mindre kaldes Guldfælgaard og Kirkegaard, og 5 Huse, Nørre Sale, 3 Gaarde, 1683 4 Helgaarde, 2 Trefjerdelsgaarde, ½ øde Gaard, 3 hele og 3 halve Bol, deriblandt Degnebolet og 5 Huse, foruden Præstegaarden.

Af Marker opgav Præsten 1683 følgende: Skidenfald med Dronnings Dal, Højfald, Endeløs, Bibusk og Kirkesti, Sponager, Abildagre, Domdal, Raahøjager, Lagfald, Bjørnkjær vesten for Gilbjerg, og Engene Ilkjær, Stevnskjær, Engum, Sureng, Bjørnkjær og Guldfæl.

Sale Præstegaard, 5½ Tdr. Htkr., før 8½ Tdr.

Bulig, 4½ Tdr. Htkr. 1683 1 Gaard; paa Marken nævnes da Ørbæk, Møgelbjerg, Krattoft, Trolldoft.

Agerbæk, 4 Gaarde, den ene 4½ Tdr. Htkr., 1683 3 Gaarde; paa Marken nævnes Klinkagre og Skjelhøj.

Agerbækskov, 1 Gaard.

Godrum, 1 Gaard, nævnes 1674.

Læderballe (udtales Lejrballe), 1 Gaard, 1 Hus. 1683 siges, at Lejrballe, der var et Bol, var bygget paa Agerbæk Udmærk og fordum hed Agerkrog; paa Marken nævnes da Kniskjær.

Svenstrup, med Vejrmølle, 9 Gaarde, deraf 1 paa 5 Tdr. Htkr., 3 andre kaldes Bjerggaard, Elkjær, og Kobborg, og 17 Huse.

Svenstrup Hovgaard, 2 Gaarde paa tilsammen 7 Tdr. Htkr.

I Indberetningen 1638 berettes, at der østen for Svenstrup Hovgaard findes en stor trind Høj, kaldet Hovgaard Vold. Den er endnu til af Størrelse som en almindelig Kæmpehøj og ligger i et Kær; den kaldes nu Svenstrup Vold og kan

ligesom Voldstedet ved Vinderup kun have været Grundvold for et Taarn.

Væbneren Christiern Luggi pantsatte 1378 til Ribe Bispestol for 80 Mark Sølv sin Ejendom Swensthorp med alle sine andre øde og byggede Ejendomme i Gedynghæreth og andensteds i Harsysel, som vare tilfaldne ham efter hans Broder Herman Knudsen, og disse Ejendomme skulde tilfalde Bispestolen, hvis Summen ikke blev betalt til 25. Juli. Han forbandt sig desuden til at sikre Bispestolen for de Krav, som Stubber Kloster og Præsten Hr. Niels i Bordbjerg kunde have til Godset. Af det vedhængende Segl ses det, at Christiern Luggi har tilhørt Familien Galskøt (eller Saltensee).

Gaarden er tilfalden Bispestolen som Ejendom, idet den siden har faaet Skøde paa den baade af Christiern Luggi og Jens Pors, formodenlig C. Luggis Svoger. Biskop Jens Mikkelsen skænkede 1388 til Ribe Domkirke alle sine Ejendomme i Sale Sogn, nemlig Hovedgaarden "Swensthorp houegaar" tilligemed sine større og mindre Gaarde i Svenstrup med deres Tilliggende og sine Tjenere der for sin daglige Sjælemesse i Ribe Domkirke. Det var ikke nogen ringe Besiddelse, thi kort efter er Godset opregnet i Domkapitlets gamle Bog "Oldemoder", hvoraf det ses, at det foruden Svenstrup Hovgaard ejede 14 Gaarde i Sognet, af hvilke de 3 gave lige saa stor Afgift som Hovedgaarden, nemlig hver 2 Øre Korn, og de andre tilsammen 9 Øre 1½ Skilling Korn, eller 78½ Td. Byg.

Godset blev bortforlenet 1429 til Henrik Eriksen af Familien Rosenkrantz, der tilstod at have modtaget i Leje alt Kapitlets Gods i Sale Sogn med alt fornævnte Gods Tilliggelse, Ager og Eng, vaadt og tørt, Skov og Fiskevand, rørende og urørende, med et øde Møllested, og forpligtede sig til at give hvert Aar inden Midfaste 30 Tdr. Rug, 36 Tdr. Byg og 15 Tdr. Havre efter Ribe Maal eller 6 Tønder godt nyt Smør inden vor Frue Marked i Ribe; han forpligtede sig til at holde Godset i god Maade og beskærme det, ligesom det var hans eget, og ikke at forurette eller beskatte de Vornede over deres rette Skyld. Opsigelsen var paa et halvt Aar, og han forpligtede sig og sine Venner til ydermere at være Kapitlet til Tjeneste og Villie, fordi det havde vendt ham til saadant Venskab. Førind Henrik Eriksen havde Svenstrup med Gods været fæstet til Jes Juel, der i sit Vaaben førte en 6oddet Stjerne over 3 Bølger og som 1428 overdrog det til Kapitlet. (Da hans Overdragelsesbrev var underskrevet af hans Søn Iver Juel, ses det, at det var ham, der var gift med Karen Fasti, var Rigens Raad og havde Skanderborg i Len. Hans Søn Iver døde 1468 (Danske Saml. S. 48) og ejede Astrup i Salling).

Provst, senere Biskop i Ribe Henrik Stangberg fæstede samme Gods 1438 ogsaa for 6 Tønder Smør eller 24 Mark, men 1466 blev "Swenstrop howffgardh" med alt Kapitlets Gods i Sale Sogn med Mølle, Skov og Mark, Ager og Eng, vaadt og tørt, bortfæstet paa Livstid til Væbneren Anders Nielsen mod en Afgift af 18 Mark lybsk og 2 Tønder Smør. Han gav desuden den Forpligtelse: "Skal jeg have forskrevne Gods bygget og besat i gode Maade og ej lade Skoven uskælligen forhugges og skal jeg ej forurette de Tjenere, som paa fornævnte Gods bo, men holde dem ved Skæl og Ret". Det ses, at en Tønde Smør da havde en Værdi af 4 Mark lybsk og at den 1429 var af samme Værdi som 3 Øre Korn eller 13½ Tønder Byg.

Henrik Stangbergs Efterfølger som Biskop 1465, tidligere Provst i Harsyssel

Peder Nielsen, havde Svenstrup 1471, da han udstædte en Revers om, at han ingen anden Ret havde til dette Gods end Kapitlets Overdragelse. Han var maaske Broder til nævnte Væbner Andes Nielsen; Biskoppens Vaaben viser, at han tilhørte Familien Lodehat og altsaa var i Slægt med bekendte sælandske Biskopper.

1492 nævnes Erik Jul i Svenstrup Hovgaard.

1530 ejede Domkapitlet i Sognet 15 Gaarde og 3 Bol; da førte Herredsfogden Tilsyn dermed.

1683 var der 4 Gaarde i Svenstrup, men alle øde undtagen Hovgaarden, 3 Bol og 1 Hus; af Marker nævnes da: Spedeholt, Gjørholt, Hvisleager, Brederis, Øjnholt, Holdesager, Killetoft, Stodderholt, Vester Krat, Gjedbjerger.

Obedsø (udtales Åversø), 2 Gaarde, den ene paa 4 Tdr. Htkr., og 3 Huse. 1683 1 Gaard; paa Marken nævnes da Skovager; i Søen paa Marken var Karper, men de tilhørte Fruen paa Rydhave. 1647 skrives Ubidtsø.

Skovlund, 2 Gaarde, Øster Skovlund, 5 Tdr. Htkr., Vester Skovlund, 8 Tdr. Htkr., og 2 Huse, det ene Højgaardhus. Navnet udtales Skowlen, skrives 1547 Skouflendt, 1638 Skovlending; Endelsen lending betegner hvad der ligger langs noget andet (sammenlign Aalending); Skovlending er altsaa en Strækning langs en Skov. 1683 var det 2 Gaarde, der laa hver for sig; Navnet var da Skovling eller Skovlending; paa Øster Skovlending Mark nævnes da Ravnholt, Kjeldager, Mølbjerg og Kremkjær; paa V. Skovlending Mark: Thaaholt, Favrholt, Faareldshøj og Rysenbol.

Buskov, 2 Gaarde, 1 Hus. Skrives 1580 Bouskov, 1683 Buskov og dreves da af Fru Margrete Reedtz paa Rydhave ved hendes egne Folk. Navnet udtales Bosko og skrives 1550 Busko.

Nold, 2 Gaarde, 2 Huse; paa Marken nævnes Klyngbusk, Langhats Bak, Skovmark, Brendtang.

Vindelev (udtales Vennele), 5 Tdr. Htkr.; var ogsaa 1683 1 Gaard; af Marker nævnes Høllenholt og Grimkær. Da Vindelev ikke ligger langt fra Vinderup, maa Vinderup være en Udflytter derfra, thi Endelsen lev betegner en større Ejendom, men tilhører en fjern Oldtid. Forstavelsen er Mandsnavnet Vindi, der ogsaa hører til de meget gamle Navne.

Bjært (udtales Bjat), 17 Gaarde, deraf Højgaard med 5½ Tdr. Htkr., Billeskov eller Billesgaard, Tanggaard. 1683 havde N. Bjert 11 Gaarde og S. Bjert 6 Gaarde og 6 Huse; paa Marken nævnes da: Bosager, Hølggaard, Kildehøj, Faarved, Harresholt, Jerusalems Skomagere Toft, Bisagre, Batagre; "den store Gaard" i S. Bjert var lagt ind under Rydhave og en anden Gaard var ogsaa lagt til Ryde Sogn. Navnet maa oprindeligt være Bjærtved, maaske Bjergtved, da det ligger højt mod Helle Aa.

1675 nævnes i Kirkebogen et Sted Estkjær.

Sale Kirke.

Kirken er en anselig Bygning, opført i Rundbuestil af smukt tilhugget Granit med Dobbeltsokkel. Koret har rund Afslutning og i Øst et rundbuet Vindue. Paa Korets Nordside findes 2 tilmurede rundbuede Vinduer og 3 lignende paa Skibet. Triumfbuen har Kragbaand og i den nordre Mur i Korbuen, der er kortere end den søndre, er en Fordybning, ventelig til et Helgenbillede. Taarnet, der ender i et spidst Spir, er ogsaa opført af smukt tilhugget Granit men har ingen Sokkel, hvorfor det er yngre end Kirken, skønt det ogsaa har et rundbuet Vindue mod Vest. Hele Kirken og Taarnet er teglhængt, men har tidligere været blytakt; det siges, at en Ejer af Rydhave har ladet Blyet tage af og føre bort med et Skib, der saa strandede. Igennem Vaabehuset føres man til Kirkens søndre Indgang, der dannes af 2 Rækker runde Søjler med udhugne Kapitæler og med en halvrund Overligger. Paa Skibets Nordside er en tilmuret Indgang med en rund Søjle paa hver Side med udhugne Kapitæler. Denne Kirkes Alder maa sættes omkring Aar 1200 og maaske noget tidligere, idet den var Herredets Fjerdingskirke og Hovedkirke. I Taarnet ligger Kirkens gamle Dør med Jærnring og et Jærnbeslag, der viser, at den er henved 400 Aar gammel. Indvendig har Kirken Bjælkeloft. I Vaabehuset findes ved Kirkedøren paa højre Haand en graa hul Kampesten, der har været Vievandskar, prydet med 2 Menneskeansigter og et Kors.

Den mærkelige Altertavle er beskrevet udførligt af Pastor L. Warming i Sale i Sml. til jydsk Hist. og Topografi V. 169 flg., af hvilken Afhandling her gøres et kort Uddrag. Den er af drevet Kobberblik, oprindelig næsten overalt stærk forgyldt og fæstet paa et Underlag af Egetræ. Den er delt i 2 Dele, af hvilke den nederste, Antemensale, har været anbragt paa Alterets Forside, medens den øverste, Predella, har staaet over den bagerste Del af Alteret. Antependiet fremstiller i Midten en Kristusfigur med Korsglorie, med den højre Haand opløftet til Velsignelse og holdende en Bog i den venstre, siddende paa en Trone og omgivet af 4 mindre Felter, hvori velsignende Engle. Yderst i Antependiets Rand sidde 12 Kredsfelter, deraf fremstille de 4 i Hjørnerne de 4 Evangelisters Symboler, de 2 midterste den Helligaand og Lammet med Korsbanneret og Lidelsens Kalk, de 6 andre Engle. Paa begge Sider af Kristusfiguren findes 18 Felter, af hvilke de 12 øverste fremstille Jesu Historie og Dømedag, de 6 nederste de 12 Apostle, 2 og 2 sammen. Omkring Kristusbilledet og Kredsfelterne og paa den yderste Rand findes latinske Indskrifter, af hvilke den omkring Kristus lyder (oversat): Der er een Almægtig, der er ikke tre almægtige, ikke Guder, ikke Herrer, Herren er tre og Gud een, den samme Gud skælner mellem de enkelte Ting og styrer alt. Hvad der er til, hvad der lever, hvad som helst, der bevæger sig, levendegør, bevæger, opholder, ernærer jeg, omfattende de yderste, tillige gennemtrængende de inderste Ting, bevæger jeg alle Ting under alt, over alt. Gud er bestandig.

Paa den yderste Rand findes med større Bogstaver: Himlenes Styrer, som uddeler Ret efter Fortjeneste, Jordens Skaber, de hellige Sjæles Ros. Den apostoliske Forsamling, ved Døden genkøbt fra Døden, fordømmende Døden sidder som Hersker tilligemed Dommeren. Omkring Kredsfelterne findes ogsaa Indskrifter, der havde Hensyn til disss Indhold.

Predellens nederste Del bestaar af 5 hvælvede Portaler, afdelte ved 5 Par

Søjler, der over Portalerne forbindes ved Mellemvægge, som ende i Taarne. I den mellemste Portal fremstilles en noget mindre Kristusfigur end paa Antemensalen, og i en Række paa begge Sider de 12 Apostle. Ovenover disse findes de 4 Erkeengle St. Mikael, St. Rafael, St. Gabriel og St. Huriel. Paa begge Sider af Krucifixet findes 2 fritstaaende Helgenbilleder. Krucifixet er ikke fuldstændig bevaret fra ældre Tid. De 2 yderste Søjlepar ere forlængede til en stor Rundbue, der smukt hvælver sig over Krucifixet og øverst paa Bue har et Kastel med 2 Taarne, medens Søjleparrene foroven forenes til 2 Taarne; paa det ene er afbildet Isaaks Ofring, paa det andet St. Mikael's Kamp med Dragen. Ogsaa Predellen har Indskrift over den siddende Kristus: værdig, yndig, tilbedelsesværdig Højhed, og Navnene paa de 12 Apostle og de 4 Erkeengle.

Tidligere har Tavlen været prydet med en Mængde røde, hvide, blaa og grønne Krystaller, af hvilke kun nogle ere tilbage. Altertavlen, der sikkert maa være forfærdiget til Sale Kirke, er nærmest fra sidste Halvdel af det 12. Aarhundrede og ventelig samtidig med Kirken. Paa Predellens Bue fremstiles St. Mikael, og at Sale Kirke var helliget ham, ses af, at Fru Ingerd Jensdatter til Vinderup 1349 skænke St. Mikael's Kirke i Sale en Gaard i Felde i Ryde Sogn.

Døbefonten, af Granit, er meget gammel med fembladede Ornamentter. Ved dens Fod ligger en ældgammel Ligsten, uden Indskrift, prydet med 2 Kors indfattede i en Kreds, hvilken Ligsten i nyere Tid er flyttet hertil fra et andet Sted i Kirken. Prædikestolen er udskaaren og forgyldt og omtrent fra Christian IV's Tid. Paa Skibets modsatte Side er et stort gammel Krucifix med de 4 Evangelisters udskaarne Symboler og derunder i Muren en rundbuet Fordybning. Paa samme Væg er Series Pastorum. Kirkestolene ere ualmindelig smukke og ere ventelig fra Christian IV's Tid. I Koret findes en gammel Skriftestol. I Kirkens vestre Ende er et Pulpitur, samtidigt med Stolene. Gulvet er nu belagt med Fliser. Under Taarnet er Krydshvælving. Klokken er omstøbt for faa Aar siden og uden Indskrift. Skjult af Vaabehuset findes en meget gammel Ligsten fra Middelalderen.

1781 blev der i Viborg Samler udbudt Licitation paa en Hovedreparation af Kirken og Opførelse af et nyt Spir.

26. April 1492 afsagdes en Dom i Sale Kirke ang. en Strid om noget Gods i Malt og Gørding Herred. Dommerne vare Biskop Niels i Viborg, Væbnerne Peder Nielsen i Tim, Albert Skeel i Hegnet, Oluf Pedersen i Spøttrup, Erik Juel i Svenstrup Hovgaard, Ejler Tun i Galtrup, Christiern Hvas i Kaas, Jens Kaas i Volstrup, Peder Brokkenhus i Lerbæk, og Bønderne Nis Sale i Rittrup, Jep Christiernsen i Trabjerg og Svenning Tygesen i Trandum.

Da der var kommen Befaling til Udlevering af overflødige Kirkeklokker til Omstøbning til Kanoner, fik Bønderne i Sale Sogn 1. Juli 1603 Bevilling til at give Kobber istedenfor den Klokke, som forgangen Aar blev nedtaget at skulle være fremskikket, eller ved allerførste Lejlighed at forskikke samme Klokke. Den bevilgedes dog Skjern Kirke.

Præster.

Johannes 1376.
Christen Nielsen 1443.
Jep Nielsen 1510.
Mads Christensen 1516-47.
Jens Madsen 1549. 1584.
Christen Jensen 1619.
Enevold Kjeldsen 1628.
Christen Pedersen Nørkjær 1629-82.
Las Tygesen 1682-1700.
Johan Hansen Borchsenius 1700-26.
Johan Hansen Budtz 1726-31.
Svend Christensen Navr 1731-62.
Christian Peder Eriksen Frisenberg 1762-1800.
Palle Lassenius Borup 1800-1834.
Ole Wiedemann 1834-44.
Henrik Rudolf Buchhave 1844-65.
David Ludvig Carl Warming 1866-82.
Hans Sessing Theilade 1883-91.
Lars Peter Gothard Larsen 1891.

Hr. Jens Madsen fik 11. Juli 1561 Bevilling indtil videre paa Kongetienden af Ryde.

Hr. Christen Nørkjær fik 24. April 1643 Bevilling til at bruge under Præstegaarden Jorden til en øde Gaad i Aale, dog mod at give den sædvanlige Landgilde. Han havde nemlig andraget, at hans Præstegaard "er ganske ond og ringe paa Græsning, Enge, Vaarkorn, hvorfor jeg stedse saavel som mine Formænd har haft stor Skade paa Heste, Hopper, Køer og Kvæg".

Samme Præst tog 30. Okt. 1662 Tingsvidne, at Sognemændene for Retten havde lovet ham "den sædvanlige Rettighed, som er Æg, Ost og Kage". Dette Tingsvidne benyttede hans Efterfølger 1690 paa Herredstinget, idet han satte i Rette, om en af de Mænd, der havde lovet dette, ikke var pligtig inden 15 Dage at udrede til ham Æg, Ost og Smør samt Tørv. Sidstnævnte Præst, Hr. Las Tygesen var født i Vesttorp i Hadderup Sogn og Fader til den navnkundige Stiftsprovst i Viborg Chr. Lassen Tychonius. Han skrev 24. Jan. 1682 til Biskoppen, at hans gamle Fader (Svigerfader) og Formand var død før sidste Mikkelsdag. Han havde for 8 Aar siden afstaaet til ham Præstegaarden og Tienden og han havde forarmet sig ved at lade Præstegaarden reparere. Da nu Biskopen paa Varde Landemode havde befalet, at Præstegaardenes Bygning skulle taxeres ved Præsternes Skifter til Bedste for Kreditorerne og Arvingerne, ville dette være til stor Skade for ham, der havde tilsat saa meget paa Bygningen, hvilket ikke hidtil havde været Skik der paa Egnen, hvorfor han bad om, at hans Bekostning maatte tages i Betragtning ved Vurderingen.

Paa den Tid var der noget Ryttergods i Sognet, hvorpaa der boede Militære. 1690 døbte Præsten en tydsk katholsk Vagtmesters Barn, Moderen var Søster til Majorinde Halveg; Fadderne med Undtagelse af en Rytter Johan Boller vare ogsaa Katholikker.

Som Faddere til en Korporals Barn, hvis Moder kaldes Frue, var 1696 Ritmester von Mönchhausen og dennes Broder Fændrik Didrik von Mönchhausen.

Pastor Warming dyrkede meget sproglige Studier og udgav foruden flere mindre Ting 1862 Det jydskes Folkesprogs Grammatik. Foran er nævnt den omhygelige Undersøgelse, han underkastede Altertavlen i Sale, hvorved han udfandt de enkelte Deles oprindelige Forhold til hinanden og Betydningen af de Figurer og Skriftegn, der ikke fandtes mere.